

Str. 4

Šta želimo da postignemo sa pričom

Str. 6

Mehanizmi za provjeru podataka

Str. 14

Bezbjednost komunikacija

VODIČ ZA IZVJEŠTAVANJE O ORGANIZOVANOM KRIMINALU

UREDNIK

Mila Radulović

Ovaj priručnik je sačinjen uz podršku Fonda otpornosti, Globalne inicijative protiv transnacionalnog organizovanog kriminala. Mišljenja i stavovi iznijeti u ovom dokumentu su isključiva odgovornost DPNCG i ne odražavaju nužno stavove donatora.

Nakoji načinsve to obezbijediti - nema puno javno dostupnih podataka. Redakcije dnevnih medija, uglavnom, zbog brzine posla, ne posvećuju dovoljno pažnje ovome. Samo pojedini, ponekad, koriste praksu nekih od medija iz zemalja zapadne demokratije, ukoliko ona postoji. Izrada istraživačkih tekstova, između ostalog, podrazumijeva temeljnu provjeru činjenica, konsultovanje pravnika/advokata tokom izrade teksta, višeslojne provjere činjenica te preduzimanje mjera opreza i zaštite prilikom prikupljanja podataka.

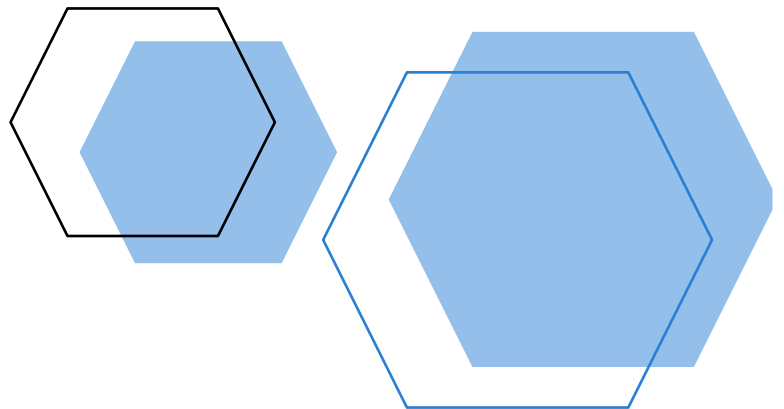
Društvo profesionalnih novinara pripremlilo je ovaj vodič kao pomoć kolegama koje se bave ili planiraju da se bave istraživačkim tekstovima.

UVOD

Izveštavanje o temama organizovanog kriminala za novinare predstavlja veliki izazov, ali i rizik. Na to ukazuju i podaci da je većina novinara istraživača koji su bili mete napada pisala upravo o ovim temama.

Osim poznavanja novinarske profesije, materije koja se istražuje i relevantnih propisa, novinari moraju da znaju i kako da dođu do relevantne priče koja je od interesa javnosti.

Takođe, novinari moraju da budu u stanju da obebije da objavljivanje priče nema za posljedicu osnovane demantije, tužbe a najvažnije - prijetnje po bezbjednost novinara i medija.

ŠTA ŽELIMO DA POSTIGNEMO

Prvi korak u izradi svakog teksta, posebno istraživačkog ili analitičkog, mora biti preciziranje teme o kojoj se piše i utvrđivanje razloga zbog koga je ona važna za javnost.

Tekstovi iz “crne hronike” uglavnom su najčitaniji u elektronskim medijima, pa se uredništva, vodeći se time, često okreću temama za koje vjeruju da će privući čitaoce.

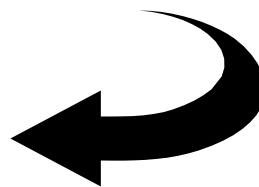
Detalji o ubistvima, policijskim akcijama, švercu droge, trgovini ljudima svakako privlače medijske konzumente pa se često u tekstovima iznose podaci koji ne doprinose informisanju i edukaciji javnosti.

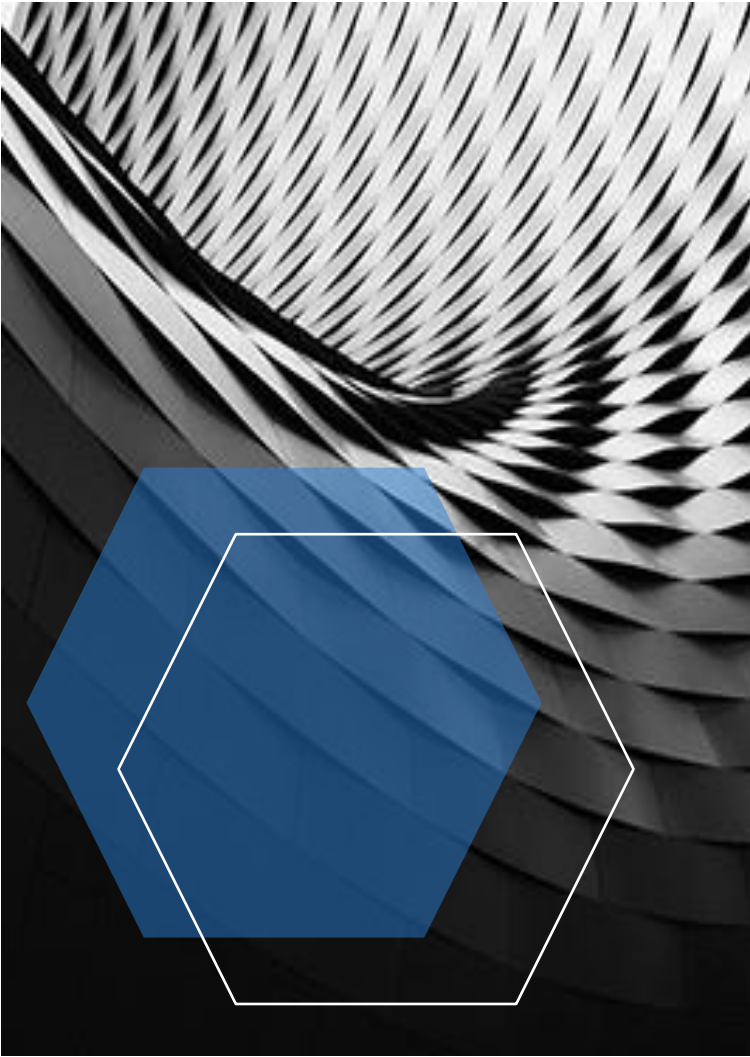
Koliko je određena tema važna, određuje se na osnovu broja građanki i građana na čije živote može uticati i težini posljedica koje može da ima po pojedince, društvo i državu.

To je povremeno u suprotnosti sa atraktivnošću teme, pa treba detaljno promisliti - šta je cilj istraživanja. A tek nakon toga - kako obezbijediti da i ta tema bude čitaocima i gledaocima dovoljno atraktivna.

Svakako važan korak je i prethodna provjera šta je objavljivano o toj temi ranije i nalaženje novog ugla i nove vrijednosti teksta, u slučaju da je neko već pisao o tome.

Zbog toga novinari treba prvo da razmisle zbog čega nešto žele da plasiraju i da li je to od interesa za javnost. Da bi se izbjegle zamke “skandaloznosti” trebalo bi konsultovati nekoga od kolega, primarno urednika, kako bi se definisala tema i njena svrha.

KAKO DO TEKSTA

Ozbiljna tematika zahtijeva isto takav plan istraživanja. Zavisno od toga da li je polazna osnova nezvanična informacija ili zvanični dokument, važan je i prvi korak. Nezvanične informacije nikada se ne smiju tretirati kao pouzdani podaci jer vrlo često izvori iz kriminalnih struktura ili istraživih, pravosudnih organa mogu pokušati da iskoriste novinara za svoje ciljeve.

Policijski, sudski, tužilački dokument ili bilo koji drugi akt državnog organa dovoljno je pouzdan za početak planiranja. Tom prilikom treba biti siguran da je u pitanju zaista zvaničan dokument. Posebnu pažnju treba obratiti na postojanje djelovodnog broja, pečata, potpisa, logoa državne institucije i slično. U slučaju da je u pitanju nezvanična usmena informacija, novinar mora vrlo pažljivo da proba da dobije njenu potvrdu iz drugog izvora kako bi ona bila relevantna za priču.

Plan izrade teksta treba da sadrži potencijalne sagovornike (zvanične, nezvanične), ideje u kojim dokumentima se mogu tražiti informacije, gdje su oni dostupni, te kako im pristupiti – zvaničnim ili nezvaničnim kanalima. U slučaju da je tema vezana za region ili šire, treba razmisliti koga od kolega kontaktirati kako bi pomogao u prikupljanju podataka značajnih za tekst.

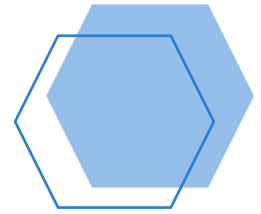
Novinari istraživači uglavnom do dokumenata dolaze koristeći Zakon o slobodnom pristupu informacijama. U slučaju da nemate potrebno znanje o njegovom korišćenju, trebalo bi se obratiti organizacijama civilnog društva koje imaju programe podrške za slobodan pristup informacijama. U okviru pravnog prog. PNCG pruža podršku novinarima da pristupe potrebnim informacijama.

Mnoge medijske organizacije preporučuju novinarima da razgovaraju sa policijom ili tužiocima prije početka rada na pričama. Takav je savjet primjenjiv u zemljama u kojima korupcija nije široko rasprostranjena u tim institucijama.

Zbog vaše bezbjednosti, barem jedan urednik uvijek bi trebao biti informisan o detaljima rada, izvorima i napretku novinara. Freelanceri bi trebali o tome obavijestiti urednika ili drugog pouzdanog kolegu. Kad pristupite potencijalno neprijateljskom sagovorniku, trebao bi vas pratiti ili posmatrati kolega.

RELEVANTNE PRAKSE

KOMITET ZA ZAŠTITU NOVINARA (COMMITTEE TO PROTECT JOURNALISTS)

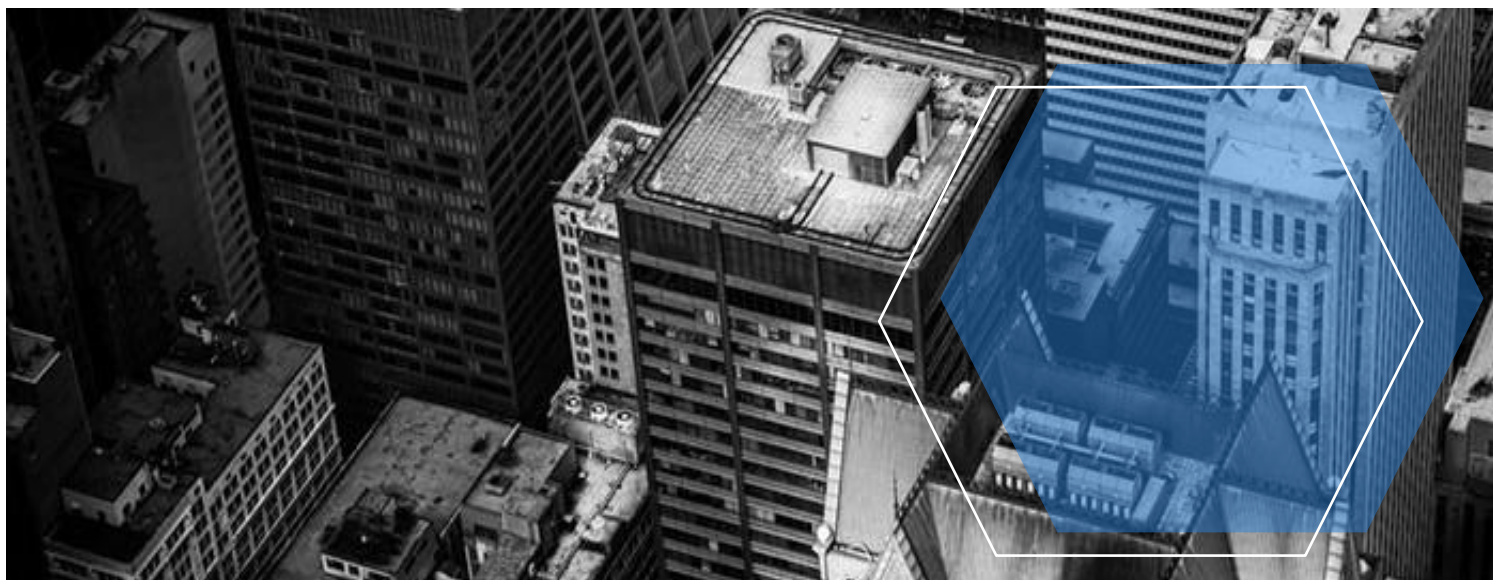
Osnovne pripreme za priču podrazumijevaju ostavljanje dovoljno vremena da se novinar upozna sa svim bitnim elementima o kojima treba da piše. Tako, preporučuje se da novinar treba da dobije najmanje dvije sedmice kako bi se upoznao sa detaljima vezanim za organizovani kriminal o kojem planira da izvještava. To podrazumijeva prikupljanje informacija o ključnim akterima, lokacijama na kojima su aktivni, te detektovanje sigurnih zona u kojima bi mogli da vode zaštićene razgovore. Takođe, novinari moraju da vode računa o tome da li su njihovi izvori iz organa gonjenja povezani sa kriminalnim grupama, te da ne otkrivaju svoje planove.

Interakcija sa problematičnim licima i subjektima je nešto o čemu je potrebno veoma voditi računa. Period neposredno prije objavljivanja priče najčešće je i najopasniji. Novinari moraju da vode računa o tome sa kim razgovaraju o priči na kojoj rade, sa kim dijele informacije, na koji način i gdje. Uvijek vodite računa o tome da neka lica, koja su prema novinaru neprijateljski nastrojena i koja su sklona agresivnom ponašanju, mogu preduzeti razne opasne mjere kako bi spriječila da se objavi tekst, ukoliko saznaju da su oni predmet priče na kojoj radi novinarka ili novinar. Uvijek vodite računa o vašoj i bezbjednosti sagovornika kada se odlučujete za sledeći korak.

Pristup informacijama – uvijek obratite pažnju na dokumenta koja su javno dostupna. U mnogim zemljama postoje razni registri dostupni na internetu, u kojima se mogu naći različite vrste veoma korisnih informacija. Raspitajte se kod kolege iz raznih rubrika o tome kakve su sve informacije dostupne on-line. Takođe, iskoristite kada je god moguće Zakon o slobodnom pristupu informacijama kako biste pristupili onim zvaničnim dokumentima koja nisu dostupna na internetu. Kada govorimo o insajderskim informacijama koje ste dobili, vodite računa da ih plasirate na način koji ne može dovesti do otkrivanja identiteta osoba koja vam je te podatke dala. Posebnu pažnju obratite na objavljivanje dokumenata koji nose oznaku povjerljivosti i na način na koji to radite. Postoje brojni slučajevi kada su vlade pokretale postupke protiv novinara koji su objavljivali takve informacije.

Alternative – nije rijetka praksa da novinari koriste različite mehanizme kako bi smanjili potencijalne bezbjednosne rizike zbog objavljivanja priče. Jedan od tih mehanizama je korišćenje pseudonima prilikom potpisivanja priče. Još jedan poznat mehanizam je simultano objavljivanje priče od strane više medija, kako bi se pojedinačni rizici disperzovali i kako se ne bi određenom novinaru ili mediju nacrtala meta.

Znaci za uzburu - novinari i mediji bi trebalo da obrate pažnju na različite znakove ili pojave koje bi pokazale da li se nalaze pod određenim mjerama nadzora. Određene organizacije ali i kompanije pružaju obuke za redakcije i novinare o tome kako da to primijete. Pravovremena spoznaja da se novinar nalazi pod nekim mjerama praćenja daje dovoljno prostora za manevar – obezbjeđivanje fizičke zaštite za porodicu, „predavanje“ priče nekom drugom kolegi ili čak i mediju i slično.

PROVJERA PODATAKA

IZVORI KOJI SE U CRNOJ GORI MOGU KORISTITI ZA VERIFIKACIJU PODATAKA

Kao što ni javni funkcioneri svoju nezakonito stečenu imovinu najčešće ne izlažu javno, isto je i sa članovima kriminalnih organizacija. Imovina se najčešće krije preko osoba od povjerenja, članova porodice, advokata, a nerijetko i iza ošor kompanija, kaskodera računara i slično.

Da bi proverili podatke, posebno nezvanične, o posjedovanju različitih oblika imovine u Crnoj Gori, postoje brojni servisi koji su dostupni preko interneta.

Na primjer, preko **Centralnog registra privrednih subjekata** možete provjeriti ko su vlasnici, osnivači i ovlašćeni zastupnici različitih pravnih lica u Crnoj Gori.

<http://www.pretraga.crps.me>

The screenshot shows the website header with the logo and name 'Centralni Registar Privrednih Subjekata'. Below the header is a navigation menu with links: 'NASLOVNA', 'PRETRAGA REGISTRA', 'PROPISI I OBRASCI', and 'OBAVJEŠTENJA'. The main content area features three tabs: 'Brza pretraga' (selected), 'Napredna pretraga', and 'Pretraga predmeta'. Under the 'Brza pretraga' tab, there are four search input fields: 'Naziv privrednog subjekta', 'Registarski broj privrednog subjekta', 'Upišite PIB', and 'JMBG lica u društvu'. At the bottom left of the search area is a red button labeled 'Traži'.

Finansijski i revizorski izvještaji pravnih lica u Crnoj Gori mogu se naći na posebnom **Portal ePrijava Poreske Uprave Crne Gore**, u sekciji "Finansijski iskazi" odnosno "Revizorski izvještaji". Pretrage su moguće kako po nazivu tako i po PIB-u kompanije.

<https://eprijava.tax.gov.me/TaxisPortal>

Finansijski i revizorski izvještaji mogu se naći i na sajtu Komisije za hartije od vrijednosti

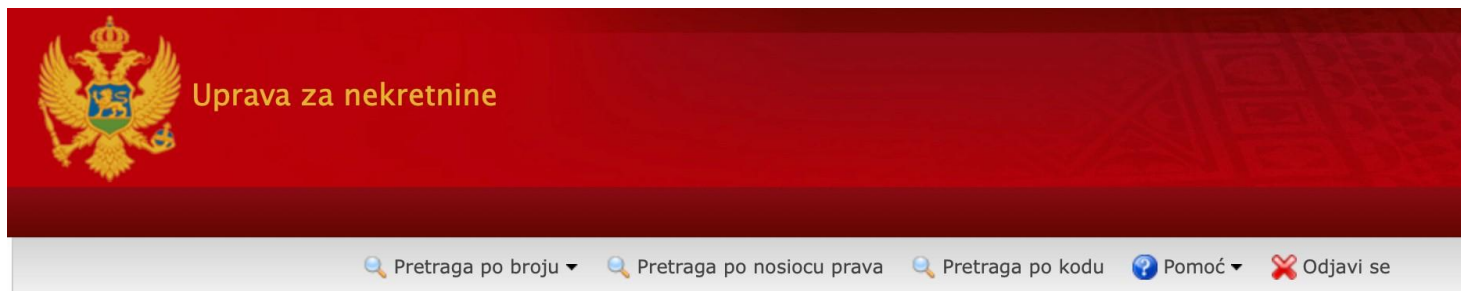
<http://www.scmn.me>

Djelimični podaci o vlasništvu nad kapitalom u akcionarskim društvima dostupni su kroz registar **Centralne depozitarne agencije** u kojem se mogu naći podaci od 10 najvećih akcionara u svakom akcionarskom društvu. Deficit ovog registra je što pruža samo podatke o najvećih 10 akcionara, te što ne daje dalje informacije o tome ko se nalazi iza tzv. "kastodi računa" banaka koji su često prikazani kao vlasnici kapitala u ime nekih trećih lica.

<http://www.cda.me>

Informacije o vlasništvu nad nekretninama nalaze se na sajtu **Uprave za nekretnine** i za njega je potrebno logovanje. Login podaci su pro-forme a i korisničko ime i šifra su "KORISNIK". Pretraga je omogućena po katastarskim brojevima, po matičnom broju nosioca prava i po kodu. Veliki deficit ovog registra je to što nije moguća pretraga po imenu i prezimenu, jer da biste nekoga precizno locirati – morate znati ili matični broj (kojem po pravilu nemate pristup) ili tačnu katastarsku parcelu.

<https://ekatastar.me/ekatastar-web>

Podatke o zalagama možete naći u **Registru zaloga Privrednog suda u Podgorici** koji je pretraživ po imenu, odnosno nazivu, serijskom broju i registarskom broju.

<http://www.rzcg.gov.me/pretraga.asp>

Ukoliko istražujete kriminal koji je povezan sa drugim zemljama, veliku pomoć naći ćete korišćenjem online resursa koje su za novinare pripremili **Projekat istraživanje korupcije i organizovanog kriminala (Organized Crime and Corruption Reporting Project -OCCRP)** kao i **Balkanske mreže za istraživačko novinarstvo (Balkan Investigative Reporting Network - BIRN)**.

Kroz servise OCCRP-a možete istraživati već dostupne podatke iz velikog broja baza podataka iz različitih zemalja, ili im se obratiti za pomoć kod pristupa za neki konkretan podatak koji Vam je potreban. Takođe, tu su dostupni podaci iz brojnih afera npr. "Papamski papiri".

<https://id.occrp.org>

FIND ONLINE RESOURCES

Browse our global index of public registries for company, land and court records. We've pulled together over 1,000 sources from 181 countries.

Who is this for? Everyone!

[BROWSE SOURCES](#)

ASK OUR RESEARCHERS

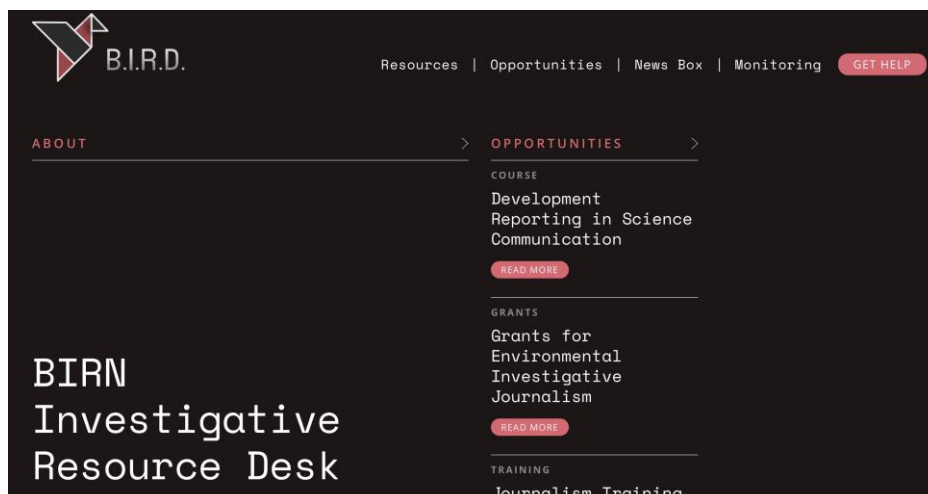
Our team has worked on dozens of award-winning investigations. If you can't find what you're looking for in public registries, our researchers are available to help.

Who is this for? Our [member centers](#) and [more...](#)

[FILE A NEW REQUEST](#)

BIRN kroz svoj **BIRN Investigative Resource Desk** donosi velik broj postojećih alata za istraživanje korupcije i organizovanog kriminala, priručnika i drugih korisnih mehanizama, ali i različite vrste pomoći.

<https://bird.tools>

Iako ne postoji utvrđeni standard tajno snimanje nije dozvoljeno, osim u izuzetnim situacijama. To su slučajevi kada postoji ogroman javni interes i kada drugim metodama nije moguće dokazati to što se želi. Ipak, treba imati u vidu da tajno snimanje može kasnije rezultirati određenim pravnim postupcima protiv novinara, zbog čega je potrebno obezbijediti adekvatnu pravnu podršku. Tajno snimanje se najčešće koristi prilikom tajnog izvještavanja od strane novinara, kada se on ili ona infiltriraju u različite kriminalne grupe, kako bi dokazali postojanje kriminala.

Različite vrste pravne podrške, uključujući pravnu provjeru tekstova, zastupanje pred različitim institucijama uključujući policiju, tužilaštvo i mnoge druge, kao i ostale vrste pravne pomoći i podrške pruža **Društvo profesionalnih novinara u Crnoj Gori**.

<https://www.dpncg.me>

DRUŠTVO PROFESIONALNIH NOVINARA CRNE GORE

NASLOVNA O DPNCG AKTUELNOSTI ISTRAŽIVAČKE PRIČE PROPISI PROJEKTI KONTAKT GALERIJA

AKTUELNO

Kad se prodaju žene: Ni presuda, ni razumijevanja

LINIJA ZA PRAVNU POMOĆ

DPNCG pruža pravnu podršku novinarima, fotoreporterima i snimateljima.

Pravni savjeti dostupni su svim novinarima, fotoreporterima, snimateljima. Advokatska podrška dostupna je članovima udruženja.

Za sve kolege koji su se suočili sa **nepredviđenim i prijetnjama** obezbjeđujemo psihološko savjetovanje.

Za sve vrste podrške molimo vas da se obratite udruženju, koje će kontaktirati naše saradnike.

Za podršku se možete obratiti i mejlom: office.dpncg@gmail.com

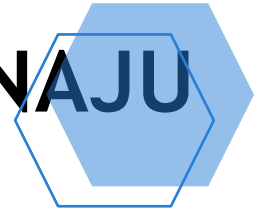
Pravna i psihološka pomoć obezbjeđena je zahvaljujući podršci European embassymen for democracy. **EUROPEAN** embassymen for democracy

Panel DPNCG: Ne smije izostajati podrška žrtvama trgovine ljudima

Hapšenja kao "predstava za javnost"

ŠTA NOVINARI MORAJU DA ZNAJU

SAVJETI KOJI MOGU BITI OD KORISTI

Tokom izrade tekstova mora se poštovati pretpostavka nevinosti, zaštita ličnih podataka, a posebno se moraju čuvati prava maloljetnih lica. Posebna obaveza zaštite maloljetnih lica važi čak i u slučajevima kada se sumnja da su oni članovi kriminalnih grupa. Procesi protiv maloljetnika u svim fazama su zatvoreni za javnost i to mediji treba da poštuju. Ni jedan podatak koji može ukazati na maloljetnu osobu ne bi smio biti javno dostupan.

Takođe, važno je zaštititi i žrtve organizovanog kriminala, koje su možda prošle traumatična iskustva, posebno u dijelu trgovine ljudima.

Novinari moraju obratiti pažnju na terminologiju koju koriste, jer oni koji se primarno ne bave izvještavanjem o krivičnim postupcima često ne razlikuju termine iz postupka kao što su osumnjičeni, okrivljeni, optuženi i drugo.

Propisi od značaja za za izvještavanje o krivičnim postupcima dostupni su na sajtu **Vrhovnog državnog tužilaštva Crne Gore**.

<https://www.pravosudje.me/vrdt/sadrzaj/GzqO>

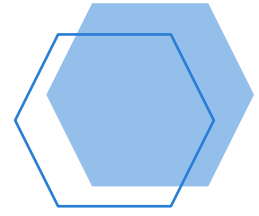
Pravosnažne presude **sudova**, koje takođe mogu biti veoma koristan izvor informacija mogu se naći na njihovom sajtu, uz napomenu da su presude anonimizirane.

<https://www.pravosudje.me/sdvi>

Jedan od važnih izvora informacija je i kontakt sa advokatima okrivljenih / osuđenih, bez obzira na to što oni mogu biti "suprotna strana" u odnosu na vaše izvještavanje. Oni su dužni da štite interes klijenata ali vam mogu pomoći u istraživanju, jer je za sve stranke u postupku važno da se objave objektivne i tačne informacije.

Jedan od posebno važnih izvora informacija, iako mu nije moguće zvanično pristupiti, jesu same optužnice. Njih novinari veoma često nezvanično pribavljaju, a sadrže bitne informacije u kojima se opisuju kontakti i poslovi, da li je neko ranije bio osuđivani i zbog čega i slično.

ŽAŠTITA IZVORA

Tokom istraživanja o organizovanom kriminalu najvažniji izvori informacija su nezvanični. To su policajci, osumnjičeni i okrivljeni, sudije i tužioci, nevladine organizacije, svjedoci. Iako njihove informacije ne smiju biti dovoljne da se na njima bazira tekst, uglavnom su od suštinskog značaja za njegov početak ili prikupljanje činjenica. Ali činjenice su najvažnije i one se ne smiju mijenjati spekulacijama, očekivanjima i sumnjama.

Zbog toga je jako važno da zašтите vaš izvor. Samo ako izvor ima povjerenja u vas, moći će da vam da prave informacije. Motivi izvora da vam da neku informaciju mogu biti različiti i o tome uvijek razmišljajte kada razmatrate informacije koje ste dobili.

Jednom izgubljeno povjerenje teško je kasnije ispraviti a štiteći tajnost izvora novinari često odlučuju i o njegovom životu, daljoj službi. Sankcije za javne službenike u slučajevima odavanja službenih tajni su oštre a postupak dokazivanja da je nešto učinjeno u javnom interesu je težak i dugotrajan.¹

Zaštita izvora je obaveza novinara, na tome počiva povjerenje i sama profesija. Iako je standardima Savjeta Evrope propisano da se u nekim slučajevima moraju napraviti izuzeci, odluka novinara je da li će pristati da oda izvor ili biti eventualno krivično gonjen ako to odbije. Ipak, slučajevi gonjenja novinara po ovom osnovu bi predstavljali ekstremnu situaciju, a kolege, mediji i profesionalna udruženja u obevezi da novinaru pruže punu podršku, uključujući i pravnu zaštitu.

ČINJENICE, ČINJENICE I JOŠ ČINJENICA

Novinar tokom istraživanja mora da vodi računa o tačnosti informacija, ali je poželjno da prije objavljivanja tekst pogleda još neko. To je obično urednik, koji ponekad ne poznaje temu ili nema izvore da provjeri činjenice. U razvijenim medijima i onima koji bašine tu vrstu novinarstva (istraživački centri) provjera tačnosti informacija i objektivnost izveštavanja je posao *fakt čekera* (fact checker), odnosno osobe zadužena da poslije novinara i urednika još jednom provjeri sve činjenice.

¹ Savjet Evrope - Zaštita izvora, kamen temeljac slobode štampe, jun 2018. godine. Više informacija na: <https://rm.coe.int/hf36-factsheet-protection-sources/16809fceb6>

U Crnoj Gori redakcije nemaju faktčekere, pa je posao novinarima i urednicima znatno otežan, posebno u dnevnim redakcijama. Međutim objavljivanje informacije bez prethodne provjere ne može biti opravdano ni najhitnijom situacijom jer posljedice netačnih, neetičnih ili jednostranih informacija mogu biti veoma ozbiljne.

Saradnja sa istražnim organima je nešto što se podrazumijeva tokom ovog postupka provjere, ali tom prilikom treba imati pouzdanog sagovornika kako se ne bi desilo da informacije prije objavljivanja procure do onih koji su predmet priče, drugih medija i slično.

Novinari bi morali da vode računa o tome šta govore, kome, pred kim i kada.

Novinari ni slučajno ne bi smjeli postati alat za prenošenje informacija sukobljenih strana u javnost jer bi time i sami postali dio kriminalnog miljea. Takođe, bilo kakvo privatno druženje sa kriminalcima, njihovim advokatima i slično, predstavlja neetično ponašanje i dovodi u pitanje kredibilitet novinara i same priče.

„Budite oprezni dok razgovarate s kriminalcima. Vjeruje se da pošteno izvještavanje podrazumijeva razgovor sa svim zaraćenim stranama, uključujući pripadnike mafije. To može biti opasno jer članovi jedne "bande" možda žele koristiti novinare u njihovoj borbi protiv druge "bande". Iz tog razloga novinari snose veliku odgovornost. S druge strane, razgovor s mafijašima stavlja meso na kosti priče: postaje zanimljivija i sveobuhvatnija za čitanje. Ljudi žele znati kako kriminalci žive, razgovaraju, razmišljaju. Neki vjeruju da, ako mi nemamo tu stranu priče, onda je istraživačko novinarstvo samo ogranak za sprovođenje zakona (vlada, tužilaštvo, policija, tajne službe itd.). Budite otvoreni dok razgovarate sa sagovornicima, ali uvijek provjerite što govore: čak i ko su i šta rade“²

Mediji bi trebalo da uvedu praksu da tekstove o organizovanom kriminalu (ali i ostale ključne priče) prije objavljivanja čitaju advokati. Osim što bi se na taj način izbjegli rizici od opravdanih tužbi, zbog nepreciznosti, nedostatka činjenica, uvreda i slično, smanjio bi se i rizik po fizičku i psihičku bezbjednost novinara.

Novinari nisu dovoljno upućeni ni u činjenicu da su, po zakonu, zajedno, odnosno solidarno sa urednicima odgovorni za naslov ili fotografije teksta, ali i za sadržaje intervjua koje prenose, pa je najbolji put da se izbjegne propust a samim tim i posledice, traženje mišljenja pravnika.

² Komitet za zaštitu novinara. Više informacija na: <https://cpj.org/reports/2012/04/organized-crime-and-corruption>

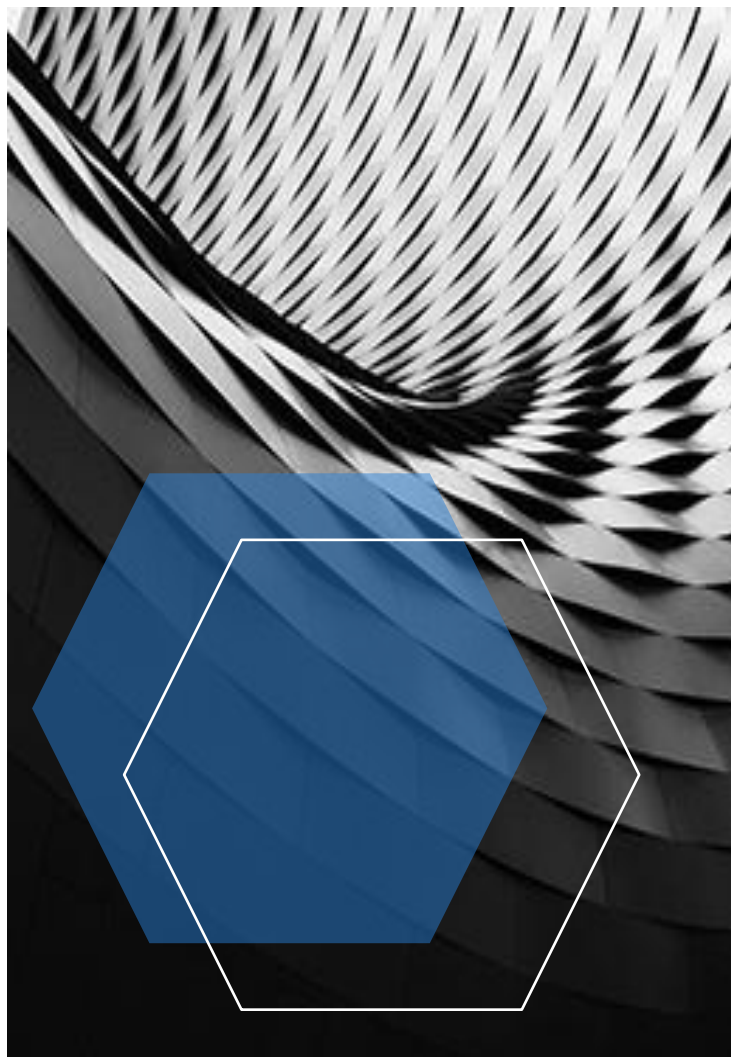
BEZBJEDNOST KOMUNIKACIJE

SAVJETI KOJI MOGU BITI OD KORISTI

Izuzetno je važno da novinar prilikom izrade priče vodi računa o bezbjednim mehanizmima komunikacije. U današnje vrijeme, kada su informacione tehnologije veoma razvijene, različite kriminalne i neformalne grupe koje imaju velika sredstva potencijalno mogu da obezbijede “pristup” tim komunikacijama. Zbog toga je izuzetno bitno da novinar koristi sve servise koje ima na raspolaganju kako bi metodi komunikacije bili što sigurniji.

Jedan e-mail - dva korisnika. Ova tehnika komunikacije je intenzivno korišćena od strane nekih organizovanih kriminalnih grupa. Naime, potrebno je otvoriti jednu e-mail adresu na bilo kojem besplatnom e-mail serveru. Nakon toga, umjesto jedne osobe – obje osobe koje komuniciraju koriste istu e-mail adresu. Ipak, umjesto da razmjenjuju e-mailove, osobe u stvari komuniciraju kroz pisanje mailova i čuvanje istih u “drafts-u”. Nakon toga druga osoba pristupa istom nalogu, čita poruku u drafts-u e-maila, briše je i/ili ostavlja svoju. Kako nema fizičke razmjene e-mailova sa bilo kim, nema ni mogućnosti praćenje e-mail prepiske.

Servisi za jednokratni prijem mailova – ukoliko ne želite da koristite vašu redovnu e-mail adresu za prijem pošte, uvijek možete napraviti jednokratne e-mail adrese koje su anonimne a koje traju određeni, kratak vremenski period. Jedan od takvih besplatnih servisa je i **TempMail**.

Slično tome, postoje besplatni, anonimni servisi koji služe za slanje jednokratnih e-mailova na bilo koju e-mail adresu. Jedan od takvih servisa je **GuerrillaMail**. Na taj način u mogućnosti ste da bilo kome pošaljete elektronsku poštu sa bilo kakvim sadržajem, uključujući i različite priloge veličine do 150 megabajta.

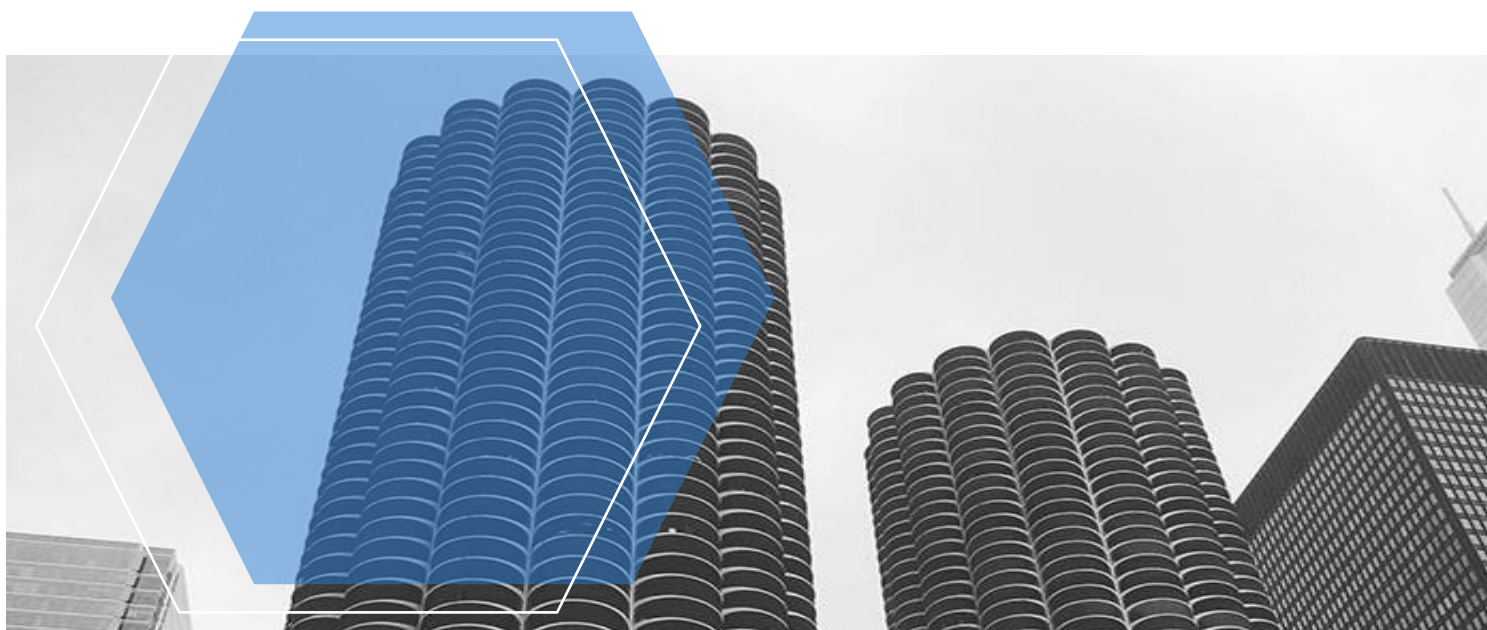
Novinari bi takođe, za **telefonsku komunikaciju** trebalo da koriste besplatne aplikacije koje su enkriptovane i koje nude viši stepen zaštite u odnosu na klasične telefonske pozive ili razmjene poruka. Jedan od takvih servisa koji preporučuje veći broj organizacija je **Signal** koji je dostupan za ključne operativne sisteme mobilnih telefona – Android i iOS.

Takođe, ukoliko su novinari u potrebi da koriste servise za sigurne on-line **konferencijske pozive** veliki broj organizacija preporučuje servis **JITSY (jitsy.org)**. Da bi neko pristupio vašem konferencijskom pozivu, potrebno je da mu/joj pošaljete link ka konkretnoj online sobi koju dobijete na servisu. Vodite računa da i samo slanje linka izvršite putem sigurnih načina komunikacije (npr. jednokratnim e-mailom ili putem aplikacije za pametne telefone).

Takođe, prilikom pretrage interneta, poželjno je koristiti neki od dostupnih **VPN servisa** (virtual private network) jer preko tog servisa vještački mijenjate svoju lokaciju, odnosno IP adresu. Upravo na taj način ostavljate manje tragova po internetu i onemogućavate praćenje sadržaja koji posjećujete. Jednom kada je VPN servis aktivan, on vaš štiti ne samo prilikom surfovanja internetom, nego i prilikom korišćenja bilo kojih aplikacija koje su vezane sa internetom (streaming servisi i slično).

Ukoliko želite na najbezbjedniji način surfujete internetom, preporučujemo **TOR servis** koji je veoma sličan kao i ostali pretraživači. TOR za razliku od drugih pretraživača stalno mijenja podatke o tome odakle pristupate sadržajima, odnosno pruža vam maltene isto što i VPN servis dok surfujete internetom.

Prilikom izrade ovog priručnika korišćeni su različiti materijali Savjeta Evrope, Komiteta za zaštitu novinara, Evropske federacije novinara, Novinara bez granica, MANS-a, KRIK-a i BIRN-a.

Ovaj priručnik je sačinjen uz podršku Fonda otpornosti, Globalne inicijative protiv transnacionalnog organizovanog kriminala. Mišljenja i stavovi iznijeti u ovom dokumentu su isključiva odgovornost DPNCG i ne odražavaju nužno stavove donatora.

